

HAL
open science

La verbo 'doni' rilatas al universala homa ago. Esprimoj kaj signifoj de tiu verbo tra la lingvoj de la mondo

Philippe Planchon

► To cite this version:

Philippe Planchon. La verbo 'doni' rilatas al universala homa ago. Esprimoj kaj signifoj de tiu verbo tra la lingvoj de la mondo. Internacia Kongresa Universitato, Universala Esperanto Asocio (UEA); Académie Internationale des Sciences (AIS), Jul 2018, Lisbonne, Portugal. pp.135-166. halshs-03513494

HAL Id: halshs-03513494

<https://shs.hal.science/halshs-03513494>

Submitted on 5 Jan 2022

HAL is a multi-disciplinary open access archive for the deposit and dissemination of scientific research documents, whether they are published or not. The documents may come from teaching and research institutions in France or abroad, or from public or private research centers.

L'archive ouverte pluridisciplinaire **HAL**, est destinée au dépôt et à la diffusion de documents scientifiques de niveau recherche, publiés ou non, émanant des établissements d'enseignement et de recherche français ou étrangers, des laboratoires publics ou privés.

La verbo *doni* rilatas al universala homa ago
Esprimoj kaj signifoj de tiu verbo tra la lingvoj de la mondo

Philippe Planchon – philippe.planchon@univ-tours.fr

Universitato de Tours (Francio), Fakultato de Literaturo kaj Lingvoj, *LLL* (UMR 7270)

1. Diverseco kaj unueco de la ideo de donado

Esperanto estas internacia lingvo, parolata de homoj el la plej diversaj nacioj. Kiel lingvo, Esperanto interesas lingvistikon, kaj Esperanto-parolantoj ankaŭ fojfoje interesiĝas pri lingvistiko. Kiel anoj de internacia komunumo, Esperantistoj estas plene konsciaj pri la graveco de tiu demando, kiu rilatas al la diverseco kaj la unueco de la homaro. En tiu kunteksto, ŝajnas interese pridemandi kio estas universala en la diversaj lingvoj de la mondo, kaj kio el la universalaj trajtoj de la homaro speguliĝas en la homaj lingvoj.

Jam de longe, antropologoj kaj lingvistikoj traserĉis tiujn universalajn elementojn de la homaro kaj de la homaj lingvoj. Oni jam scias pri ekzisto de certaj elementoj, pri aferoj universalaj, sed ankaŭ pri aferoj tute apartaj, ligitaj al iuj kulturoj, ne al ĉiuj. Antropologio estas scienca esploro de la universalaj karakteroj de la homoj kaj de la homaro, tra la diversaj kulturoj kaj socioj kiujn priskribas etnologio. Unu el tiuj karakteroj estas la kapablo de la homoj fari donojn. Rimarku ĉi tie ke bestoj ordinare ne faras donojn, dum homoj tion faras.

En la antropologia kampo, menciindas Bronisław Malinowski, kiu studis uzon de donoj en la Pacifikaj Insuloj (1922), regiono kie tiu donado nomiĝas *kula*. Ankaŭ Franz Boas multe kontribuis por klarigi la gravecon de donoj en la simbolaj, politikaj, kaj religiaj aferoj. Li studis la nordamerikan indiĝenan popolon *kwakiutl* (1927), kie li observis la fenomenon nomatan *potlac*. Helpe de tiuj unuaj verkoj, Marcel Mauss siavice proponis ĝeneralan teorion pri la interŝanĝoj inter la homoj, kaj konsideris la *donon* kiel fundamentan principon de ĉiuj sociaj fenomenoj.

Kiel okazas *donojn* en la socioj? Ĉu temas ĉiam pri senpagaj donacoj? Foje, donacoj estas invito aŭ espero al posta redono de io. Foje, donacoj okazas pro simpatiamo, pro bona animo de aliulo. Foje, dono fariĝas grava parto de la socia vivo, tiel ke ekzemple *potlac* estas deviga donado: *potlac* estas farata de la triba ĉefo aŭ de nobelo al ĉiuj aliaj membroj de la tribo, kaj la kapablo fari tiajn donacojn estas konsiderata kiel pruvo de la supereco de tiu ĉefo aŭ nobelo. Se tiu ĉi ne estas kapabla fari tiajn donacojn, li ne plu estas agnoskita kiel plenrajta moŝtulo. Ekzistas tiom forta premo por doni en tiuj socioj, ke ne estas malofte ke gravaj tribestroj devas prunti monon por akiri aferojn kiuj ili poste donacos. Tiel estas ke ili eĉ foje fariĝas mizeraj, pro tio ke ili ŝuldiĝis pli ol ili kapablis. Tio estas paradoksa efiko de tiu socia premo, kiu devigas doni eĉ se oni ne plu havas la eblon.

Tiu premo estas devo redoni tiom, kiom oni ricevis (aŭ eĉ pli). Kial ekzistas tiu devo ? Temas pri socia premo, sed ankaŭ la indiĝenaj popoloj proponas klarigojn, foje eĉ mitologiajn aŭ religiajn, tiel kiel montras la priskribo de Marcel Mauss, en lia libro *Eseo pri la dono* (*Essai sur le don*, p.159) :

« Tiu donaco (*taonga*) kiun li donas al mi estas la spirito (*hau*) de la afero kiun mi ricevis de vi, kaj kiun mi poste donis al li (...) La interŝanĝataj aferoj (*taonga*) kaj ĉiuj proprajoj, kiujn ni vidas kiel personajn, havas *hau*, kaj do havas spiritan povon. Vi donas al mi tian aferon, mi donas ĝin poste al aliulo ; tiu ĉi redonas al mi alian aferon, ĉar li estas devigata pro la *hau* de mia donaco »

Tiuj diversaj dono-formoj estis ankaŭ lingvistike priskribataj de Benveniste (franca lingvisto kaj filologo de antikvaj lingvoj) pri la malnovgreka lingvo. Laŭ lia analizo, tiu lingvo estas kiel spegulo de la vivkonceptoj de la Antikvaj Grekoj. Ekzistis kvar formoj de donado en la greka prasocio, kaj tiujn formojn de donado esprimis kvar malsamaj vortoj en la pragreka :

dōs (δῶς)	malofte uzata, tiu vorto estas sufiĉe malpreciza ; tamen, tiu vorto estas uzata por almontri doton aŭ dotaĵon (rilate al geedziĝoj).
dōron (δῶρον)	senpaga donaco de objekto, kiam oni ne atendas iun ajn kompenson.
dōsis (δόσις)	tio, kio estas donata pro antaŭvidata decido ; aparte uzata en jura fako kaj en medicino ; de tiu vorto devenas la vorto <i>dozo</i> (parolante pri kuracilo).
dōtínē (δωτίνη)	dono de aferoj aŭ servoj (kiel gasto), kiu kreas devigon ĉe la ricevanto iel kompensi aŭ iam redoni ekvivalenton (en iu ebla venonta situacio).

2. La dono kiel ĝenerala principo de la homaj socioj

Dank'al la verkoj de diversaj antropologoj, la graveco de la donado en la socioj kaj la lingvoj estis pli kaj pli agnoskita. Tiel ke ebligis konstrui ĝeneralan teorion pri la homaro dank'al tiu principo de donado. Tion faris Claude Lévi-Strauss, kiu apogis sian teorion sur tiu principo. Li certe estas unu el la plej famaj antropologoj de la 20a jarcento, kaj li multe kontribuis al la nuntempa antropologio. Claude Lévi-Strauss bone komprenis la gravecon de la *donado*, sed li komprenis tiun *donadon* en pli vasta senco ol oni faris kutime. Li vidis la donadon kiel la plej universalan karakteron de la homaro. Sed kiugrade tiu ago estas universala kaj fundamenta ? Laŭ Lévi-Strauss, ĝi estas integriĝa parto de la homa vivo, ĉar ĝi estas strukturo kiu organizas la socian kaj kulturan vivon de ĉiuj homoj sur la ter globo. Tiu strukturo estas observebla kiel universala strukturo en tri malsamaj vivkampoj.

La unua rilatas al la interŝanĝo de objektoj. Tiu interŝanĝo okazas diversmaniere. Ĝi povas okazi senpage. Ĝi povas okazi kontraŭ alia objekto (aŭ mono). Ĝi povas okazi kun anticipo de venonta (re) dono, kiun eble faros tiu, kiu unue ricevis ion. Ĉikaze, Lévi-Strauss parolas pri *kontraŭ-dono*, t.e. dono kiu funkcias kiel respondo al antaŭa dono.

La dua vivkampo kie oni povas observi donojn rilatas al la geedziĝoj. Laŭ la koncepto de Lévi-Strauss kaj de la plej granda parto de la antropologoj, la socioj estas organizataj laŭ familiaj grupoj, kiuj interrilatas inter si dank'al geedziĝoj. Laŭ tiu kadro, geedziĝo konsistas el la dono de grupo al alia grupo. Kio estas donata ? Unu el la grupanoj de la unua grupo estas donata al la alia grupo. En tiu ĉi kunteksto, per la vorto "grupoj", oni ofte celas familiojn, sed familioj povas esti tre grandaj grupoj da homoj (pli multnombraj ol estas ekzemple kutime en eŭropaj landoj). Foje eĉ temas pri vilaĝoj mem kiuj interŝanĝas membrojn dank'al la geedziĝoj, kaj tiel plu. Plej ofte en la socioj, tiu kiu estas donata estas la virino (kiu do iras en la familion de la edzo) ; pro tio, la donado estas nomata "donado de virinoj". En tiu dua vivkampo, la homoj ne interŝanĝas objektojn, sed aliajn homojn.

La tria vivkampo kie okazas interŝanĝoj inter la homoj estas la uzo mem de lingvoj. Kiam oni parolas, oni produktas sonojn kiuj iras de la buŝo de la parolanto al la oreloj de la ĉeestantoj. Tiel oni produktas vortojn kiuj estas aŭskultataj de aliaj homoj. Per tiu metodo, oni interkompreniĝas. Tial Lévi-Strauss konsideras ke ankaŭ per la lingvoj, interŝanĝoj de ideoj okazas inter la homoj. Sed ĉi foje, la donado ne estas dono de objektoj aŭ homoj, sed dono de vortoj kaj de ideoj.

Ĉiu el tiuj tri vivkampoj estas submetita al reguloj. La interŝanĝoj de objektoj ne okazas hazarde, sed laŭ reguloj. La ekzisto de tiaj reguloj klarigas kial oni povas konsideri ion kiel veran aŭ puran donon (ekzemple dono de mono al almozpeto), kaj kio ne estas vera dono (ekzemple, la depago de imposto neniam estas konsiderinda kiel iu "dono al la ŝtato"). Fakte, la donoj ekzistas en ĉiuj socioj, dum la uzo de mono kaj la ekzisto de impostoj ekzemple ne estas universalaj aferoj.

Simile, donoj de familianoj inter la familioj, t.e. geedziĝoj, ĉiam okazas laŭ reguloj. Temas pri donoj i.a. ĉar la donanta familo kaj la ricevanta familio devas esti malsamaj. Universala regulo ĉi tie koncernas la malpermeso de incesto, ne (nur) pro moralaj aŭ biologiaj konsideroj, sed ĉar pli profunde, geedziĝoj inter samfamilianoj malebligas interŝanĝojn kun aliaj familioj. Ankaŭ tre gravaj ĉi-terene estas devigoj rilate al la geedziĝoj. En multaj socioj, ekzistas tiaj reguloj kiuj devigas ekzemple viron trovi virinon en alia vilaĝo ol la sia, kaj ankaŭ ekzistas reguloj kiuj malpermesas geedziĝon ankaŭ kun gekuzoj, sed permesas ĝin kun certaj el ili (iuj gekuzaj paroj estas konsiderataj kiel bonaj paroj, kaj tio iel devigas okazigon de geedziĝoj inter ili).

Same grava por la socia vivo estas la uzo de simboloj, tiel ke donoj de vortoj estas grava parto de la simbola vivo de la homoj. Temas pri plene universala fenomeno. Ne ekzistas socioj kie oni ne parolus lingvon (kaj ofte, oni eĉ uzas plurajn lingvojn). Tamen, interŝanĝo de vortoj ne okazas hazarde. Ankaŭ ĉirilate ekzistas reguloj pli malpli universalaj, koncerne la devo paroli (en certaj okazoj) kaj la malpermeso paroli (en aliaj okazoj). Tiu interŝanĝo de vortoj estas des pli grava, ke ĝi estas necesa por okazigi la aliajn donojn. Oni bezonas komuniki kaj interkompreniĝi por ebligi la donojn de objektoj, kaj ankaŭ por ebligi la t.n. donojn de virinoj (interkonsento necesas, ĉu inter

geedzoj, ĉu inter la familioj mem). Do la lingvoj konsistigas gravan parton de la homaj socioj, tiel ke oni ne povas imagi kiel funkcius socio sen uzo de vortoj kaj paroloj.

Inter la vortoj kiujn oni trovas en la plejmulto de la lingvoj de la mondo, estas la vorto kiu indikas tiun agon mem, per kiu ebligas ĉiun socian vivon. Tiu vorto estas la verbo *doni*. Tiu vorto ankaŭ gravas en Esperanto, tiel ke mi konsideros ankaŭ Esperanton kiel ordinaran lingvon, laŭ tiu vidpunkto. Mi do ankaŭ mencias ekzemplojn en Esperanto. Ili plifaciligos la problemojn kiujn mi ŝatus prezenti al vi. Jen kelkaj ekzemploj en Esperanto (ekzemploj (1), (2), (3)), kiuj pravigas Lévi-Strauss koncerne la esprimon de *doni* en la tri vivkampoj kiujn li distingas. Ankaŭ en Esperanto, oni povas konstati ke la verbo *doni* estas uzata por ĉiu el tiuj tri vivkampoj : (1) *donado de objektoj* ; (2) *donado de virinoj (homaj rilatoj)* ; (3) *donado de vortoj kaj ideoj*.

(1) *DONI: Meti en ies posedon, k pli precize: forlasi al iu la posedon de io, nenion ricevante interŝanĝe (komenca difino de DONI el PIV ĉe www.vortaro.net)*

(2) *La reĝo donis la filinon al la ĉasisto kaj proklamis lin reganto de la tuta lando. La edziĝon oni festis kun granda ĝojo. (Fratoj Grimm - Elektitaj Fabeloj)*

(3) *La Sorbono, invitita doni sian opinion, ne donis respondon decidan (Fundamenta Krestomatio de la Lingvo Esperanto)*

Tiuj ekzemploj indikas ke la uzo de *doni* ne estas limigata al la donado de objektoj. Fakte, *doni* ne estas nur indikilo de universala ago, sed tiu vorto mem estas universale uzata. Tamen, por klarigi tiun lastan frazon, necesas konsenti pri la universaleco de vortoj. Pri kio temas ĉi tie ? Kompreneble, ne temas pri la formo mem de la vortoj, ne temas pri la sonaj aŭ skribaj elementoj. Sufiĉas traduki *doni* en aliajn lingvojn por konstati ke la sona parto de la vortoj klare ŝanĝiĝas : plejparte la sonoj estas malsamaj se oni komparas inter *doni, give, dar, donner, geben...* Se temas pri latinidaj lingvoj (franca, hispana, portugala, latina...) povas esti komunaj elementoj kiel la komenca *D*, kaj en ĝermanaj lingvoj (angla, germana, nederlanda...) la komenca *G* estas komuna. Tio rilatas al la historio mem de la vortoj, kiuj havas komunan devenon. Tamen, en neeŭropaj lingvoj, tiuj elementoj ne ekzistas. Ekzemple, *jaru* (= *doni*) en la japana lingvo ne komencas per *D* aŭ per *G*, tiel ke ne ekzistas universaleco ĉi tie.

Universaleco pri sonoj estas konsiderata en lingvistiko kiel eventuala universaleco de unuopaj sonoj (ekzemple pri la sono /a/, kiu ekzistas en ĉiuj lingvoj de la mondo). Se temas pri vortoj, la sonoj ekzistas nur en kombinoj, kaj tiuj kombinoj okazas laŭ la apartaj reguloj de ĉiu lingvo. Se io estas universala pri vortoj, tio povas nur okazi je la nivelo de la signifoj mem.

Laŭ Ferdinand de Saussure, grava svislanda lingvistiko, la signoj en la lingvo (tio estas la vortoj aŭ la vortelementoj, ekzemple la verba radiko *don-*) konsistas el la kombino de du partoj : elparola parto (sona aŭ skriba) kaj signifa parto. Li nomis tiujn du partojn : la signifanto kaj la signifato. La signifanto estas tiuj sonoj (aŭ sonklaso) per kiuj oni esprimas ion. La signifato estas tio, kio estas

esprimata per la signifanto. Laŭ tiu koncepto, ne eblas apartigi unu de la alia tiujn du elementojn. Tiel ke por esprimi iun apartan ideon, ĉiam necesas la ĝusta sona parto. Tiu koncepto estas strukturalismo, kaj ĝi estis fundamenta fonto de inspiro por Claude Lévi-Strauss. Tamen, tio povas ŝajni kontraŭdira.

La problemo aspektas jene : ĉiu lingvo kombinas tute specife la sonojn por konstrui vortojn, kiuj esprimas apartan ideon. Ne eblas universalaj ideoj, sed nur apartaj vidpunktoj, kiuj estus difinitaj nur ene de apartaj kulturoj. Aŭtoroj kiel Sapir kaj Whorf (respektive antropologo kaj lingvisto) kontribuis al la plej radikala esprimo de tiu ĉi koncepto : ĉiu lingvo estas aparta vidpunkto, tute fremda al aliaj kulturoj (plejparte, tiu koncepto mem troviĝis origine en la verkaro de Wilhelm von Humboldt).

Evidente estis multaj kiuj kontraŭbatalis kontraŭ tiu radikala koncepto, ĉar ekzistas ekzemple la ebleco traduki tekstojn aŭ librojn inter tute diversaj lingvoj. Kvankam ne estas ĉiam facile traduki, devas esti io komuna inter lingvoj. Se ne ekzistus io komuna, neniu interkompreniĝo estus iel ajn ebla, kaj tio validas ankaŭ por la signifa parto de la lingvo, tio estas la t.n. signifatoj. Do kio estas komuna inter tradukoj de la vorto *doni* en diversaj lingvoj ? Oni konfuzas sentas tion, sed estas ege malfacile klarigi kio estas komuna, kaj kio estas aparta. Per diversaj ekzemploj, mi intencas montri ke tiuj komunaj trajtoj ja ekzistas, kaj ke tio ĝuste kongruas kun la universaleco de la ago mem kiu estas priskribata per la verbo *doni*.

3. Distingo inter sinonimoj, homonimoj kaj polisemio

La problemo en la koncepto de Ferdinand de Saussure devenas de la difino mem de vorto (aŭ de signo) kiel signifanto kaj signifato. Per la elekto de apartaj sonoj, lingvo kapablas esprimi apartan signifon, kiu estas difinata en la lingva sistemo mem. Tiam estas malfacile kompreni la procezon dank'al kiu oni ekzemple kapablas traduki. Alia ĝena afero tie estas la neebleco trovi ĝustan ekvivalenton de vorto en la sama lingvo, tio kion oni nomas *sinonimo* (ekzemple, *donaci* estas ofte prezentata kiel sinonimo de *doni*). La priskribo de la signifato estas tiel farata de Saussure, ke simile ne eblas klarigi kial povas esti ke iu vorto havus diversajn signifojn – tio kion oni nomas *polisemio*.

La ago *doni* povas esti esprimata per diversaj verboj en ĉiu lingvo. Tio dependas parte de la kondiĉoj laŭ kiuj tiu ago okazas. Ekzemple, se la dono okazas kontraŭ mono, oni uzas la verbojn *vendi* aŭ *aĉeti*. Se la interŝanĝo okazas nur por limigata tempo, oni uzos la verbon *lui* aŭ *prunti*. Ĉio ŝajnas iri glate se oni opinias ke temas pri aliaj agoj, disde la ago *doni*. Laŭ strukturalista maniero, oni tiel konsiderus ke *vendi* opozicias al *doni*, ke *lui* opozicias al *doni*, ke *prunti* opozicias al *doni*. Tiumaniere oni supozos ke *doni* indikas plenan forlason de objekto al alia persono, sen iu ajn kondiĉo, nek de tempo nek de kontraŭpago. Sed tiukaze, aperas suplementa problemo, kiu ĉifoje rilatas al la polisemio de la vortoj. Ĉiuj lingvoj konas tiun fenomenon de polisemio, tio ja estas universala trajto de la homaj lingvoj. Pri tiu fenomeno, aplikiĝas proporcia regulo : ju pli ofta estas vorto (en la uzo

de la parolantoj), des pli ĝi estos *polisemia*. Ni konsideru la vorton *doni* : ĝi estas ofta vorto, kaj en Esperanto, kaj en multaj lingvoj. Pro tiu ofteco, *doni* estas polisemia vorto en plejmulto de la lingvoj.

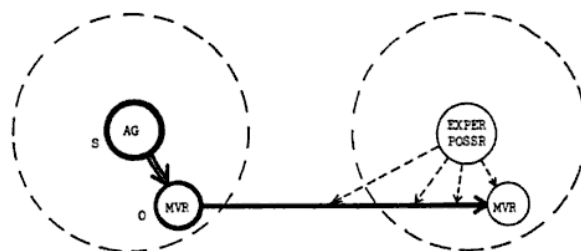
Por eviti tiun problemon, oni emas konsideri *doni* kiel la ĝenerala formo de ĉiuj intersanĝoj, kies tipa modelo estas la *donacoj*. Tamen, la polisemio malfaciligas la komprenon de tiu verbo. Polisemio estas tikla demando en lingvistiko. Ĝi ne estas la sama afero kiel *homonimoj*. Kiam vortoj aspektas same laŭ la formo (prononco kaj skribo), sed tute ne rilatas unu la alian laŭ signifa vidpunkto, ili estas *homonimoj*. Ekzemple, *grafo* povas signifi ĉu nobela rango, ĉu matematika funkcio. Do temas pri du malsamaj vortoj, kiuj koincide similas laŭ la formo.

En Esperanto, ekde la komenco, oni ĉiam emis eviti homonimojn. Kelkaj ja ekzistas ĉefe en la scienca kaj teknika lingvo. Sed Zamenhof mem intence evitis tiajn homonimojn, kaj li eĉ ŝanĝis la fonton aŭ la formon de radikoj por eviti tiun problemon. Ekzemple li elektis radikojn el diversaj fontoj : *sola* el la latina, sed *suno* el la angla (ĉar se li estus elektinta la latinan *sol*, estus homonimo kun *sola*), kaj *grundo* el la germana (same li ne volis elekti la latinan *solum*, por eviti homonimon). Zamenhof ankaŭ modifis la formon de unufonta radikoj laŭbezone, ekzemple : *verŝi* devenas de *verser* (franca), sed kun modifo de la konsonanto ($s > ŝ$) por eviti homonimecon kun la vorto *verso* (ankaŭ el la franca), sciante ke la vorto *verso* tute ne rilatas kun la verbo *verŝi* laŭ signifa vidpunkto.

Polisemio estas alia afero, ĉar ne temas pri maloportuna simileco laŭ la formo, sed pri signifa rilato inter diversaj uzoj de sama vorto. Ekzemple, la vorto *folio* almontras parton de la arbo, sed estas ankaŭ uzata por almontri pecon de papero (*folio el papero*). Tiu polisemio devenas de signifa ligo inter tiuj du specoj da objektoj, t.e. pro komunaj kvalitoj (*plata, ebena, maldika...*). La lingvistika hipotezo estas ke tiuj diversaj signifoj devenas de komuna senco, pli profunda kaj pli fundamenta ol aspektas unuavide (kiel aspektas ekzemple, se oni devas traduki al alia lingvo).

4. Hipotezoj pri la fundamenta kaj origina signifo de *doni*

Kiel trovi la komunan sencon de kiu devenas la polisemio de tiu vorto ? Per simpla intuicio, la parolanto emas kompreni la verbon *doni* (eĉ en la propra gepatra lingvo) kiel simplan transdonon (senpagan kaj definitivan) de konkreta objekto al aliulo, sen deziro ricevi ion alian pro tiu ago. Tiu "donaca signifo" de *doni* estas ofte reprezentata per la jena skemo (Langacker, 1999 - pri "give") :

La donata objekto (Y) estas je la dispono de iu persono (X), kiu transdonas tiun objekton al alia persono (Z), tiel ke la objekto Y iras de X al Z. Tion klarigas la fraz-strukturo : *X donas Y al Z*.

Jen simpla ekzemplo : *Li donis libron al mi.* (X = Li ; Y = libron ; Z = mi)

Komence, nur X havas Y (*li havas libron*), kaj Z ne havas Y (*mi ne havas la libron*). Poste, X havigas Y al Z (*libro iras de persono al alia persono, same kiel okazas space per ŝanĝo de lokiĝo*). Fine, Z ricevis Y, do Z havas Y (*mi havas libron*), dum Z ne plu havas Y (*li ne havas la libron*).

Tiu donaca modelo estas per si mem kaŭzo de malfacileco. Fakte, *doni* estas polisemia, kaj do *doni* povas esti uzata kun signifo-ŝanĝo, tiel ke ne plu eblas uzi tiun modelon. Jen ekzemplo :

(4) *Li donis al mi la pasvorton de sia retpoŝto.*

Temas ĉi tie pri komunikado de informoj. Komence, X havas Y (*li havas pasvorton*). Poste, Z havas Y (*nun mi scias la pasvorton*). Tamen, X plu havas Y (*li ankoraŭ havas kaj scias sian pasvorton*). Laŭ G. Lakoff (1997), ne estas la sama afero doni konkretan objekton kaj doni ideon aŭ informon :

« Si mi diras al vi ke mi donis al vi tiun ideon, mi plu havas ĝin. Si mi donis al vi kraĵonon, tiam mi ne plu havas ĝin. Unu el la diferencoj inter ideoj kaj kraĵoj estas ke se vi donas ideojn, vi povas plu konservi ilin. Kvankam ni havas metaforon kiu identigas ideojn al objektoj kiujn oni donas, nia kono pri ideoj devigas reinterpreti la inferencon laŭ kiu vi perdas ion kion vi donis » (p.166)

Jen aliaj ekzemploj, por kiuj tiu donaca modelo ne povas funkcii :

(5) *Ĉu vi memoras pro kia okazo vi donis al mi kelkajn tagojn da libertempo ? (Kastelo de Prelongo)*

(6) *Mi dankas la diojn, ke ili ne donis al mi tian karakteron, kian posedas Ramzes (La Faraono)*

(7) *memoru la Eternulon, vian Dion, ĉar li estas Tiu, kiu donas al vi forton (Malnova Testamento)*

En tiuj ekzemploj, Y estas kvalito (*esti libera tempore, havi ian karakteron, esti forta*) kiun X nek havas, nek malhavas. Ne estas eble uzi la donacan modelon distingante komencan situacion kaj finan situacion, per apliko de Y al Z. Ekzemple en (7) : *Dio unue havis forton, sed post kiam li estas doninta forton al vi, Dio ne plu havas forton...* Simile, *la dioj* en (6) ne havas tian karakteron kiun ili donas (aŭ ne donas), ĉar ili simple estas la kaŭzo per kiu ia ajn karaktero ekzistas en iuj homoj.

Tiuj du signifoj de *doni* (parolante pri informoj, kaj parolante pri kaŭzoj) pravas la neceson klarigi la polisemion de *doni* per aliaj rimedoj. Unu el tiuj rimedoj estas la argumento laŭ kiu la donaca signifo estus la unua aperinta dum la historio de la lingvo, kaj la aliaj signifoj devenus de tiu ĉi unua.

De kiu lingvo devenas la vorto *doni* en Esperanto ? Ĉar temas pri Fundamenta radiko, plej probable el unu el la lingvoj, kiujn scipovis Zamenhof. Koncerne *doni*, temas pri la franca lingvo. Verdire, *doni* kaj la franca verbo *donner* havas parte similan polisemion, tiel ke ankaŭ en la franca lingvo, la verbo *doni* povas esti uzata i.a. por esprimi disdonadon de informoj (8) aŭ por indiki kaŭzadon (9).

(8) *(ils) se gardaient bien de donner une opinion ou de feindre l'admiration pour (cette) musique (Marcel Proust). Trad. : « Ili vere sin gardis doni sian opinionon aŭ ŝajnigi admiron por tiu muziko »*

(9) *si je lui donne (à ma famille) du repos et de la fortune, elle me permettra d'être heureux* (Victor Hugo). Trad. : « *Se mi donas ripozon kaj sukceson al mia familio, ĝi permesos al mi esti feliĉa* »

Dum la historio de la franca lingvo, ĉu ekzistis komence nur la signifo "*donaci objekton*" ?

Se oni konsideras la plej malnovajn signifojn, kiujn havis la verbo *donner* en la franca lingvo, la sama konstato pri polisemio plu validas. Polisemio ne estas lastatempa fenomeno en la lingvoj de la mondo. Tio validas ankaŭ por la franca. En la malnova franca lingvo (*prafranca*) kiu estis parolata inter la 9a kaj la 12a jarcento p.K., diversaj signifoj estis uzataj por la verbo *doni* (*duner, dunar*). Jen kelkaj ekzemploj el tiuj signifoj (laŭ la difinoj el la vortaro de la prafranca de F. Godefroy) :

9a / 10a jarcentoj

- ◆ disponigi ion
- ◆ sentigi kison
- ◆ donaci, oferti
- ◆ frapi, bati iun
- ◆ permesi, ebligi
- ◆ informi, komuniki
- ◆ promesi ion, garantii
- ◆ pagi, cedi kontraŭ pago

11a / 12a jarcentoj

- ◆ okazigi batalon
- ◆ nomi iun, bapti
- ◆ almozdoni
- ◆ mirigi, sentigi
- ◆ esprimi sin
- ◆ taksi, prijuĝi
- ◆ gajni monon
- ◆ edzinigi sian filinon

La plej malnova teksto el la prafranca lingvo (*Serments de Strasbourg*, 842 p.K.) atestas pri la ekzisto de la verbo *doni* (sub la formo "*dunar*"), sed ĝi estis ankaŭ uzata en tiu teksto kun apartaj signifoj (*oferi* ; *provizi* ; *permesi* ; *plibonigi*). La prafranca devenis de la latina lingvo, kaj ĉikaze, *doni* (*dunar*) devenis de la latina verbo *donare*, kiu mem devenis de la nomo *donum*, kiu estas participo de la verbo *dare* (kiu estis la plej malnova kaj plej ofta formo de *donare* en la klasika latina lingvo). Tiu verbo *dare* ne signifis nur *donaci*, sed ankaŭ montris fortan polisemion. Jen kelkaj ekzemploj de tiuj signifoj de *dare* en la latina (laŭ la latina-franca vortaro de F. Gaffiot, 1934) :

Verbo dare (latina lingvo)

- ◆ transdoni, alporti (*e manibus a manibus* : de mano al mano)
- ◆ kaŭzi (*alicui dare malum* : kaŭzi domaĝon al iu)
- ◆ organizi feston, spektaklon, teatraĵon (*fabulam dare*)
- ◆ submeti al puno (*poena dare alicui* : ppri iu kondamnita)
- ◆ helpi, servi (*merita dare* : plenigi devon servi iun)
- ◆ permesi, ebligi, konsenti (*dare ut...* : konsenti ke...)
- ◆ publikigi, eldoni skribaĵojn (*scripta foras dare*)
- ◆ diri, rakonti, esprimi opinion (*datur ut...* : oni rakontas ke...)
- ◆ plene agi por, sin dediĉi al (*operam dare virtuti* : sin dediĉi al virto)

Ĉu la situacio estis pli simpla dum pli antikvaj tempoj ? Ĉu necesus reveni en la epoko de prahistorio por ke la verbo *doni* ne plu estu polisemia, sed signifitu simple la ideon donaci objekton ?

Se ni konsideras la antaŭan stadion, kio estas la hindeŭropa pralingvo, plu restas duboj. Ekzemple, Benveniste (kiun ni jam menciis antaŭe) parolas ĉi-rilate pri la plur-direkta signifaro de la radiko **dō* (kun komparo kun **dā* kaj **dhē*), radiko de kiu devenas la latina *dare*. Tiu hindeŭropa radiko verŝajne povis interalie signifi (laŭ la kunteksto kaj laŭ la frazoj) : *doni, donaci, meti, almeti, ricevi, preni*.

Ĉu temas ĉi tie pri aparta fenomeno de tiuj lingvoj rilate al la verbo *doni*, aŭ ĉu tiu fenomeno estas same observebla en aliaj lingvoj (ne nur en tiuj kiuj ne estas latinidaj, sed ankaŭ en nehindeŭropaj) ?

5. Simileco kaj tendencoj en la funkciado de la polisemio

Estas interese prezenti kelkajn rezultatojn pri tiu esploro, sed kun la averto ke temas nur pri kelkaj el la multnombraj lingvoj de la mondo (ja ekzistas ĉ. 6000 lingvoj) ; kaj kun la averto ke en ĉiu el tiuj lingvoj, polisemio de *doni* estas pli vasta ol la disaj ekzemploj kiujn ni povas prezenti.

Inter la hindeŭropaj lingvoj, ni menciis du aliajn gravajn familiojn, kiuj estas la ĝermanaj lingvoj kaj la slavaj lingvoj. Multe da studoj interesiĝis pri *to give* en la angla, aparte pro tio ke tiu verbo akceptas du diversajn sintaksajn strukturojn (kp. *I gave a book to Mary / I gave Mary a book*). Tamen, ni interesiĝas ĉi tie pri la signifo mem de la verbo *to give*, ne pri la sintaksa uzado de la verbo.

Unuavide, ŝajnas ke la donaca signifo gravas ankaŭ en la angla. Tio ankaŭ validas, se temas pri donaco kiu okazas oficiale (por tio en la angla ekzistas sinonimo, kiu devenas de la latina fonto : *to donate*). Jen ekzemplo, en kiu *to give (doni)* bone funkcias kun tiu signifo :

(10) *There are tax advantages if you give the house to your children before you die.*

➔ Trad. « Estos impostaj avantaĝoj se vi donas vian domon al viaj infanoj antaŭ ol morti »

Tamen, *give* ankaŭ ebligas esprimi la interŝanĝon de informoj, tiel kiel ekzemple en frazo (11) :

(11) *I am contacting you in the hope you can give me the answer.*

➔ Trad. « Mi kontaktas vin kun la espero ke vi povos doni al mi la respondon »

Ĉu ekzistas ankaŭ apartaj esprim-manieroj en la angla, per la verbo *give* ? Estas rimarkinde ke tiu verbo estas uzata por indiki uzon de la voĉo aŭ de la vizaĝo, kiam oni forte esprimas sian senton :

(12) *One of the women gave a high-pitched cry of pain.*

➔ Trad. « Unu el la virinoj eligis akutan krion plenan je doloro »

(13) *He looked up and gave me a cheerless smile.*

➔ Trad. « Li levis la okulojn al mi kaj tiam aperigis senĝojan rideton »

La ideo kiu fariĝas videbla tra tiuj ekzemploj estas tio, ke la subjekto (la individuo kiu *donas*) kapablas fari ion, havas la povon decidi pri tio, kaj montras tiun personan povon al la ekstera mondo.

Oni vidas ankaŭ tiun signifon pri la kapablo de la subjekto, en la jenaj ekzemploj :

(14) *Give it some thought ! Give it a try !* (laŭvorte : *Donu al-tio iom pensadon ! Donu al-tio provon !*)

➔ Trad. « Iom pripensu pri tio ! Almenaŭ provu ! »

Oni trovas tiun ideon ankaŭ en aliaj lingvoj, ekzemple en la ĉeĥa lingvo :

(15) *Děj mi pokoj !* (laŭvorte : *Donu al mi (kvietan) lokon / ĉambron !*)

➔ Trad. « Lasu min trankvila ! »

La *donantulo* ne nur havas la kapablon fari ion, sed li ankaŭ povas okazigi ion pro manko de reago, aŭ pro cedo (manko de volo, de rezisto, de forto). Tiel klariĝas jenan ekzemplon el la angla :

(16) *The floor of the platform might give if too many people walk on it.*

➔ Trad. « La planko de la platformo povus cedi, se tro multaj personoj marŝas sur ĝi »

La kapablo de adaptiĝo al la cirkonstancoj estas unu signifa trajto de la verbo *doni* (*give*). Se estas rezisto aŭ se la donanto estas necedema, ne fleksebla, la *dono* ne povas bone okazi. Inverse, se *doni* estas kvalito de objekto, tio signifas ke la objekto estas fleksebla. Jen alia ekzemplo el la angla :

(17) *The bridge has to be able to give a little in the wind.*

➔ Trad. « La ponto devas esti kapabla fleksiĝi (esti iom fleksebla) kiam estas (forta) vento »

Tiu flekseblo povas esti morala. Tiel oni povas klarigi paralelecon inter *forgive* (*for-give*) kaj *pardonner* (*par-donner*) en la franca (*perdonare* en la latina ; *pardoni* en la Esperanta lingvo). La origina prefikso *per-* estas malnova prefikso, kiu signas la plenan (senkondiĉan) realigon de la ago. Tio estas la maniero per kiu tiuj lingvoj esprimas la flekseblecon de iu, rilate al neakceptebla kulpo.

Aliaj ĝermanaj lingvoj elmontras similajn trajtojn. Ekzemple, la verbo *doni* en la nederlanda (verbo *geven*) estas ne nur uzata por esprimi donacon (18), sed ankaŭ por aliaj situacioj.

(18) *Fred gaf Tom een wandelstok.*

➔ Trad. « Fred donis lambastonon al Tom »

Simile al la franca, *geven* estas uzata por la disdonado de ludkartoj (sen mencio de rekta objekto) :

(19) *Wie moet er geven ?*

➔ Trad. « Kiu faras la disdonon (de la kartoj) ? »

Simile al la angla, *geven* estas uzata por la produkto de forta voĉo (Vd. en la angla : *to give a cry of pain...* ; en la franca : *donner de la voix*).

(20) *De man gaf eel gil*

➔ Trad. « La viro eligis krion »

Tiu ago eligi forton el si mem funkcias ankaŭ se temas pri gesto aŭ pugnobato, ekzemple :

(21) *Peter gaf hem op zijn huid.*

➔ Trad. « Petro donis frapon sur lian vizaĝon »

En tiu ĉi ekzemplo, la nederlanda ne uzas rektan objekton (la verbo funkcias netransitive). En aliaj lingvoj, tiu komplemento estas deviga. En la franca : *donner un coup de poing* ; en la angla : *give a kick* ; en la Esperanta : *doni frapon, doni vangofrapon, doni la baton* (Zamenhofaj ekzemploj).

Temas do pri kontakto inter du individuoj. La kontakto povas esti rapida, kun mallonga daŭro ; ĝi povas esti perforta, kontraŭ la volo de la ricevanto. Sed inverse, ĝi povas esti malpli subita, neperforta, milda kaj bonintenca, bone akceptata de la ricevanto. Tio okazas se temas pri *kiso* :

(22) *Rita gaf haar zoon een kus op zijn voorhoofd.*

➔ Trad. « Rita donis kison sur la frunto de sia filo »

Samkiel en Esperanto kaj en la nederlanda, multaj lingvoj akceptas ambaŭ uzojn de *doni* : kaj por perforta subita frapo ; kaj por simpla kontakto kun bona intenco. Pri tiu dua uzo, oni trovas ĝin en la angla (*to give a kiss*), en la germana (*ein Kusschen geben*), en la ĉeĥa (*dat' pusu*), en la irana (*bus dâdan*), ktp. Tamen, tio ne estas la kazo en ĉiuj lingvoj. Jen la aparta situacio de la rusa :

(23) *On dal poŝĉeĉinu.*

➔ Trad. « Li donis vangofrapon »

(24) ? *On dal poceluj.* (neakceptebla formo)

➔ Trad. « Li donis kison »

(25) *On dal poceluj ludy.*

➔ Trad. « Li donis perfidan kison »

(26) *Dam poceluj tebe v nagradu.*

➔ Trad. « Mi donas al vi kison kiel rekompenco »

La ekzemplo (24) ne estas akceptebla. *Kiso* povas esti *donata* nur se temas pri aparta kiso kun speciala intereso kaj signifo por la ricevanto : ĉu kiel escepte bona signo (26), ĉu kiel malbona gesto (25). Inverse, *frapo* povas esti *donata* sen plia kunteksto, kiel montras la ekzemplo (23).

Alia interesa uzado de *doni* estas tiu kiu rilatas al la produktado de naturaj fenomenoj. Jen ekzemplo en la nederlanda, kun tradukoj kiuj ankaŭ bone funkcias en Esperanto kaj en la franca :

(27) *Elke plant gaf drie a vier vruchten.*

franca : *Chaque plante donne trois ou quatre fruits.*

➔ Trad. « Ĉiu planto donas tri aŭ kvar fruktojn »

Tiu signifo de produktado estas ofta en la lingvoj, kaj ĝi estas ligata kun la kaŭza signifo. Tiu kaŭza signifo estas videbla en la nederlanda, ekzemple en tiu ĉi frazo :

(28) *Die opmerking gaf groot ongenoegen.*

➔ Trad. « Tiu ĉi rimarko okazigis grandan malkontentiĝon »

Kiel ni jam diris, se temas pri kaŭzo, oni ne povas konkludi ke X havis komence Y (*rimarko* ne povas esti malkontenta !). Simila problemo okazas se temas pri taksado aŭ prijuĝo :

(29) *Monica gaf haar zoon gelijk.*

➔ Trad. « Monica opinias sian filon prava »

En la nederlanda lingvo, *Monica* "donas" iun kvaliton al sia filo. Tamen, ŝi mem ne estas prava aŭ malprava, kaj ŝi ne fariĝas (mal)prava pro tio ke ŝi "donis" tiun kvaliton al sia filo. La situacio estas eĉ pli komplika kompare kun la kaŭza signifo : en la ekzemplo (29), *Monica* ne igas sian filon prava : ŝi ne estas la kaŭzo pro kio li pravus aŭ ne pravus ! Ŝi nur opinias ke li estas tia.

Apud la angla kaj la nederlanda, oni povas aldoni la ekzemplon de la germana lingvo, pri kelkaj apartaj konstruoj. Certe, *doni* en la germana (*geben*) estas uzata por la donado de konkreta objekto :

(30) *Ich gab dem Kind einen Apfel.*

➔ Trad. « Mi donis pomon al la infano »

Sed la verbo *geben* ankaŭ estas polisemia. Samkiel ekzemplo (27), ĝi estas uzata por indiki la produktadon de fenomeno, do la apero de io (*frukto, varmo...*) pro iu definitiva kaŭzo (t.e. X) :

(31) *Der Ofen gibt Wärme.*

➔ Trad. « La forno produktas varmecon »

Ni jam rimarkis, ke tiu produktado similas al la kaŭza valoro de la verbo. Fakte, ebligi ion povas okazi en difinita subjekto : kaŭzi emociion ĉe alia persono signifas ke la emocio aperas en tiu ĉi persono. Kiam temas pri memproduktado, kiel (27) kaj (31), la kaŭzo estas la loko mem kie aperas la nova elemento : la planto estas la kaŭzo de la apero de fruktoj sur la planto mem ; same, la forno (pro ĝia funkciado) estas la kaŭzo de la apero de varmecon en la forno (kaj ekde tie, ĝi iras eksteren).

Se ne estas klara kaŭzo, oni simple konstatas la ekaperon de iu fenomeno en la situacio mem. Tiel funkcias la verbo *geben* en la nepersona formo (la sintaksa subjekto estas nepersona pronomo *Es*) :

(32) *Es gibt bald Regen.*

➔ Trad. « Baldaŭ ekestos pluvo »

Kiam la kaŭzo estas antaŭa ago, tiu ĉi ago estos priskribata per aparta propozicio :

(33) *Wenn du das tust, gibt's ein Unglück.*

➔ Trad. « Se vi faras tion, estos malfeliĉaĵo »

Tiuj apartaj valoroj konsistigas koheran sistemon en la funkciado de la verbo *doni* tra la lingvoj. Tial ne estas oportune limigi la komprenon de *doni* per la nura bildo de "senpaga donaco". La kaŭzado bone esprimiĝas per la verbo *doni* en diversaj lingvoj. Fakte, *doni* indikas iun ŝanĝon en la organizo mem de la mondo. Kiam oni uzas *doni*, oni indikas apartan rolon por la iniciatinto de la ago (aŭ de la situacio). Kvankam la rilato inter Y kaj Z (tiel kiel *doni* priskribas ĝin) povas plu daŭri sen X, tiu komenca elemento (X) havas rolon kiel instigilo de tiu rilato.

Ankaŭ la slavaj lingvoj montras tion. Ni simple menciui ĉi tie la funkciadon de *dat'* en la rusa lingvo. Tiu verbo ankaŭ devenas de la hindeŭropa **dō*. Ĝi estas uzata por transdono de objekto :

(34) *On dal ključ Vere.*

➔ Trad. « Li donis la ŝlosilon al Vera »

Tiu transdono ne estas necese donaco. Povas esti simpla translokigo de la objekto. Tio povas esti ankaŭ la sendo mem de objekto aŭ de mesaĝo, ekzemple parolante pri *telegramo* :

(35) *Petja dal telegrammu v Moskvu.*

➔ Trad. « Petro sendis telegramon al Moskvo »

Tiu ekzemplo alproksimiĝas al ekzemploj, kiujn ni komence menciis pri la interŝanĝo de vortoj kaj de ideoj. Se la informo donita estas la nomo de persono, tiu maniero sciigi la nomon de iu estas interpretata kiel denunco. La rusa esprimas tiun agon per uzo de aparta prefikso (*vy-*) :

(36) *vydat' so-obščënikov.*

➔ Trad. « denunci siajn kunkrimulojn »

La franca lingvo povas fari same, sen uzi apartan prefikson :

(37) *Il a donné ses complices à la police.*

➔ Trad. « Li denuncis siajn krimhelpantojn al la polico »

Kaj en la rusa, kaj en la franca, la subjekto estas la iniciatinto de la ebleco aresti la krimulojn. Pli pozitive, oni povas ankaŭ esti iniciatanto de morale bona ago. Tiam la subjekto agas kiel modelo :

(38) *podat' primer*

➔ Trad. « doni ekzemplon »

Ankaŭ en Esperanto, *ekzemplo* povas esti donata kiam persono estas rigardata kiel imitindaĵo pro lia bona konduto. Evidente, se *ekzemplo* signifas en la kunteksto "peco de teksto, frazo", *doni ekzemplon* indikas la simplan elmontron de frazo kiel modelo aŭ reprezentaĵo de iu regulo.

Estas ankaŭ interese rimarki en la du lastaj ekzemploj el la rusa lingvo ((36) kaj (38)), ke estas uzo de prefiksoj kun la verbo *doni*. Tio faciligas la modifon de la interpretado de la verbo. Ankaŭ en Esperanto tio ofte okazas. *Doni* povas ricevi diversajn prefiksojn aŭ kombiniĝi kun vortelementoj :

◆ <i>aldoni</i> : doni plie ; adicii	◆ <i>almozdoni</i> : doni almozon
◆ <i>disdoni</i> : doni dise al pluraj	◆ <i>leĝodoni</i> : krei leĝon
◆ <i>eldoni</i> : publikigi tekston	◆ <i>ludoni</i> : luigi ; doni ion al luanto
◆ <i>fordoni</i> : lasi, perdi, oferi	◆ <i>oferdoni</i> : fordoni kiel oferon
◆ <i>transdoni</i> : plu doni ion ricevitan	◆ <i>pruntedoni</i> : prunte doni, alprunti
◆ <i>redoni</i> : doni returne, per ekvivalento	◆ <i>voĉdoni</i> : esprimi sian voĉon

Tiuj prefiksoj ebligas precizigon de la signifoj de la verbo *doni*. Oni trovas ĉi tie signifojn jam menciitajn : la esprimado de ideoj (*voĉdoni*), la disdono al ekstera publiko (*eldoni*), la plena cedo de io (*fordoni*), la aperigo de afero (*leĝodoni*), la ebligo kaj instigo de aparta rilato (*luigi, alprunti*).

La rusa lingvo ankaŭ montras interesajn ekzemplojn pri tiu instigo al rilato, eĉ al plena movo antaŭen. Jen ekzemplo kiu montras tiun dinamikon, kiun *doni* kapablas esprimi :

(39) *K moemu udivleniju, on, vmesto togo, chotby degradirovat', dal ryvok v ravzitie.*

➔ Trad. « Estis granda surprizo por mi, ke, anstataŭ la antaŭvidebla degenero, lia iro ja faris veran paŝon antaŭen »

Same, oni rimarkas ke uzo de *dat'* en la rusa povas indiki kapablon antaŭeniri sen limigo :

(40) *Gordjatsja Ol'goj i kollegi aptekari : Nu, ty daesh', pokaĵi medal'ku !*

➔ Trad. « La kolegoj de la apoteko ankaŭ estas fieraj pri Olga : "Nu ! Jen vi : kongratulojn ! Do montru vian medalon..." »

Per tiu uzo de *doni* en la rusa, oni povas esprimi gratulojn. Tiu uzo tamen estas iom aparta inter la lingvoj, almenaŭ inter la hindeŭropaj lingvoj.

6. Funkciado de *doni* en ekster-eŭropaj lingvoj

Por kompleti tiun prezentadon de *doni* tra la lingvoj, necesas rigardi kiel okazas en lingvoj kiuj ne estas hindeŭropaj. Tiuflanke, ĉu la verbo *doni* prezentas unuecon aŭ diferencojn ?

La verbo *doni* en la japana lingvo estas *jaru* (pasinta / pasiva formo estas *jatta*). Tiu verbo povas indiki donon de objekto aŭ de konkreta afero. Ekzemple, temas pri manĝaĵo en la ekzemplo (41) :

(41) *Inuni esaño jaru*

➔ Trad. « Oni donas manĝaĵon al la hundoj »

Tamen, ekzistas ankaŭ apartaj uzoj de tiu verbo. Kaj ni trovas en la japana uzon tute similan al la uzo de *doni* (*dat'*) en la rusa, kiun ni montris en la ekzemplo (40), por esprimi gratulojn :

(42) *Jaru ! Jokujaru ! Jokujatta !*

➔ Trad. « Gratulojn ! Mirinde ke vi faris tion ! Vi bone faris ! »

La uzo de *doni* en la japana ofte ligiĝas kun ideo de alta valoro, ĉu surpriza, ĉu troiga :

(43) *Hadena nekutaiŭo jatteiru... naa !*

➔ Trad. « Vi surmetis buntan kravaton, tio estas troigo ! »

La surmeto de tiu kravato ŝajnas al la parolanto kiel nenecesa afero, kiu celas nur elmontradi, kaj estas iom aroganta. Do tiu uzo de *doni* (*jaru*) koncernas la aspekton de la aferoj kaj de la homoj.

Tiu montra valoro ankaŭ videblas en la jena ekzemplo, kiu rilatas al montrado de filmo en kinejo.

(44) *Paberijade arukodomoŭo jaru*

➔ Trad. « Nuntempe estas la filmo *La infano* en la kinejo *Paveria* »

Ni trovas ĉi tie elmontran signifon kiu proksimiĝas kun la ideo de publikigo, kaj de *el-donado*. Oni uzas *doni* ĉar io eliras el iu origina kaj iniciatanta fonto por montriĝi en la eksteran mondon. Same okazas, se temas pri granda festo, t.e. publika evento kiu celas venigi homojn :

(45) *Ŝjokuĝi-kaiŭo jaru.*

➔ Trad. « Oni organizis bankedon »

Tiuj uzoj de *doni* troviĝis ankaŭ en la latina ("organizi feston, spektaklon, teatraĵon : *fabulam dare*"), kvankam ne temis tiuepoke pri kinejoj... Kaj oni trovas tion ankaŭ en la franca nuntempe.

La vivkampoj de la geedziĝo troviĝas ankaŭ esprimata en la japana per la verbo *doni* :

(46) *Musumeŭo jomeni jaru.*

➔ Trad. « Li edzinigas sian filinon »

Kiel ni diris jam dekomence, tiu fenomeno estas ofte priskribata per la verbo *doni*. Jen alia ekzemplo (kie *doni* estas *cue*), el la lingvo ĉinanteka (parolata en Meksikio, dialekto de Soĉiapan) :

(47) *Cue jná tsú hnú.*

➔ Trad. « Li edzinigas sian filinon (tio estas promeso) »

Jen alia ekzemplo, kie oni konstatas ke estas la sama verbo uzata por *doni* konkretan objekton :

(48) *Cueh tsú tsáu quie nĵuáh jmĵ mĵ.*

➔ Trad. « Li donas monon al ĉiuj homoj, kiuj petas monon de li »

En la kora lingvo, kiu estas alia lingvo el Meksikio (sed de alia lingva familo ol la ĉinanteka), la verbo *doni* estas la verbo 'a, kaj ĝi povas esti kompreneble uzata por donado de konkretaĵo :

(49) *n^ye t^yú'-u-tá-'a-sin n^ye šé'evi'ira'a kĵime'e*

➔ Trad. « Mi volonte donos iom da mono »

La verbo *'a* (*doni*) plej ofte indikas la kapablon de la individuo. Tio povas esti kapablo alporti ion, fari pagon, donaci objekton, sed ankaŭ la kapablo aŭ la permeso fari ion, la emo cedi aŭ rezisti :

(50) *ká mu hí-r-aa-tá-'a t̥hu-vé'e-n^ye-n m-í-r-aa-ta-hé'ika*

➔ Trad. « Ili ne permesis al ŝi reveni : ili mortigis ŝin »

En la kora, la verbo *doni* ankaŭ estas uzata por esprimi interŝanĝon de informoj, kaj do ĉefe por promesoj. *Doni vorton* identiĝas al simpla komunikado de informo. Sed, *doni sian vorton* (*sian parolon*) estas tute alia afero, ĉar tio koncernas la socian situon de la parolanto kiel fidinda homo.

(51) *n^yatí'íh ní tú-hu'-u-tá-'a í n^ye n^yuuka*

➔ Trad. « Kaj tiam mi donis al li mian vorton »

Ne temas ĉi tie pri aparta maniero koncepti la rilaton inter la parolantoj (laŭ la specifa valoro de la vortoj de ĉiu el ili). Tiu metaforo ankaŭ troviĝas ekzemple en la franca (*je te donne ma parole...*).

Jen ekzemplo el alia lingvo, nomata ikwere, lingvo kiu estas parolata ĉefe en Niĝerio (mi dankas ĉi tie mian kolegon Sylvester Osu, kiu provizis al mi datumojn pri tiu lingvo, kiun li parolas). En tiu ĉi lingvo, *doni* estas esprimata per la verbo *ényè*. Tiu verbo povas aplikiĝi al la nocio de *parolado* :

(52) *ó yè nēm mɛ' ɔ'nɔ' á*

➔ Trad. « Li faris al mi tiun promeson (laŭvorte : "li donis sian buŝon") »

En tiu lingvo, estas ankaŭ la uzo de la verbo *doni* por esprimi la kaŭzon de efekto sur subjekto :

(53) *rísí shî nèyè́ m̄ nsògbú*

➔ Trad. « Mi estas malsana je la kapo (laŭvorte : "mia kapo donas al mi zorgojn") »

Alia interesa fakto estas la uzo de *doni* (*ényè*) por esprimi la aldonon de nombroj :

(54) *í gwèrú ɛ'tɔ' yísí nɔ' ɛ'tɔ', ò yè í isínù*

➔ Trad. « Tri kaj tri estas ses »

Tiu funkciado troviĝas ankaŭ en Esperanto (per la uzo de la prefiksa verbo *al-doni*) kaj en diversaj eŭropaj lingvoj (kiel ekzemple la franca : *Trois et trois donnent six*).

Fine, ni konsideru la ĉinan lingvon, kiu povas montri kiom la verbo *doni* povas agi kiel ligilo en la konstruo mem de la frazoj. En la ĉina lingvo, la verbo *doni* estas *gei*. Ĝi povas indiki donacon :

(55) *Wo **gei** le ta yi zhang piao*

➔ Trad. « Mi donis al li bileton »

Tiu verbo *doni* povas ankaŭ indiki la ebligon, ekzemple : rilate al *vidi*, "igi iun kapabla vidi" estos esprimata per la kombino de la verbo *rigardi* (kan) kaj de la verbo *doni* (*gei*) :

(56) *Ni ba zhe ben shu gei wo kan yi xia !*

➔ Trad. « Montru al mi tiun libron ! »

La verbo *gei* povas ankaŭ indiki la kaŭzon mem, ekzemple : la stato *laca* povas esti la rezultato de iu agado (tiel kiel *sin promeni tra la urbo*). *Doni* estas maniero rilatigi staton kaj kaŭzon :

(57) *Yi tian zhi nei paowan Beijing gei wo lei de gouqiang*

➔ Trad. « Plene traviziti Pekinon dum plena tago, tio komplete igis min laca »

Pli originale, *gei* funkcias ankaŭ por indiki la ekziston de iu kaŭzo en pasivaj frazoj. Se mankas tiun verbon, oni ne celas priskribi la agon mem, sed nur la rezultato (sendepende de la kaŭzo) :

(58) *Zhe xie cai chaohao le*

➔ Trad. « Tiuj kelkaj legomoj estis kuiritaj » (sen uzo de *gei*)

(59) *Zhe xie cai gei chaohao le*

➔ Trad. « Tiuj kelkaj legomoj estis kuiritaj de iu » (kun uzo de *gei*)

Fine, oni rimarku ke *gei* povas ankaŭ funkcii kiel prepozicio, tiel ke okazas la t.n. procezo de gramatikiĝo, pro la ŝanĝo de la gramatika kategorio. Kiel prepozicio, *gei* indikas aperon de nova kaŭzo (aŭ de aganto), male de tio, kio estis antaŭvidata : tiu aganto agas anstataŭ la normala aganto.

(60) *Wo gei ni fen zhe ge dangao.*

➔ Trad. « Mi dividas tiun kukon por vi / anstataŭ vi »

Kvankam tiu uzo de *doni* kiel prepozicio estas iom neordinara afero, tio montras la kapablon de tiu verbo indiki rilatojn inter la partoprenantoj de la situacio, kaj redifini iliajn respektivajn rolojn.

7. Kiu estas la universalaj trajtoj de la donado ?

Eblas konkludi ke la verbo *doni*, en ĉiuj lingvoj kiujn ni trarigardis, estas polisemia. Tio devenas de la naturo mem de la signifo de tiu verbo. Tiu signifo ne estas iu objekto konkreta (kio validas por vorto kiel *tablo*), sed rilato inter individuoj kaj situacioj. Do, temas pri rilatigilo sufiĉe abstrakta. Se oni interpretas ĝin per konkreta situacio, tiel kiel la interŝanĝo de konkretaj objektoj, oni plejparte ne vidas (aŭ rapide forgesas) la realan kompleksecon de tiu verbo. Estas pli interese konsideri la diversajn signifojn de *doni* en diversaj lingvoj de la mondo, kaj konsideri kial tiuj signifoj similas.

Inter tiuj trajtoj, ni rimarkis la ekziston de iu forto (kaŭzo, instigo, iniciatinto, aganto, donantulo) per kiu okazas ŝanĝon en la situacio. Tiu ŝanĝo povas esti ŝanĝo de vidpunkto, ŝanĝo de loko aŭ de posedanto (se temas pri objekto), ŝanĝo pri la disvastiĝo de iu ideo aŭ informo, aŭ eĉ de iu skribaĵo

(eldoni) aŭ de arta verkaĵo (filmo en kinejo). La efekto de tiu ŝanĝo povas modifi nombrojn (aldoni), kvalitojn (kaŭzi emocijon ĉe iu persono), aŭ eĉ la ekzisto mem de evento aŭ fenomeno (ekpluvas).

Estas klare ke tiu diverseco de la signifoj povas esti plene reprezentata nur per abstrakta modelo. Se oni tamen provas esprimi tion per rapida kaj resuma vortigo, oni povus diri ke *doni* indikas la ekziston de iu fonto (volo aŭ forto, persono aŭ kaŭzo) kiu modifas la orientiĝon de la partoprenantoj en la priskribata situacio. Tiel ke tiu kiu ne havis, ricevas ion profitan por li. Tiel ke tiu kiu devis agi, ne plu bezonas tion fari, ĉar alvenanto agos anstataŭ li. Tiel ke tio kio ŝajnis tute akceptebla kaj ordinara, finfine kaŭzas gravan reagon ĉe la partoprenantoj de la situacio. Nu, tiuj kelkaj ekzemploj certe devus esti pli komplete detaligataj. Tamen, tio jam ebligas montri, ke ekzistas ĉi tie veran koherecon, dank'al kiu ni vidas ke la verboj *doni* de la diversaj lingvoj funkcias laŭ similaj principoj.

La formulado de tiuj principoj gravas por montri la unuecon de la ago *doni* tra la diversaj socioj kaj homaj kulturoj. Kaj samtempe, tiuj principoj klarigas kial la diverseco de la lingvoj ne estas per si mem obstaklo al la hipotezoj pri la ekzisto de komuna kaj universala lingva kapablo.

Bibliografiaj indikoj

Álvarez-Ejzenberg, Fabiana (2013), *Le verbe espagnol dar : approche sémantique*. Doktoriga disertacio, Universitato Sorbonne Nouvelle Paris 3.

Benveniste, Emile (1969), *Vocabulaire des institutions indo-européennes*, Paris, Minuit.

Boas, Franz (1966), *Kwakiutl Ethnography* (eld. far Helen Codere), The University of Chicago Press.

Camus, Rémi (2007), « Лексема дать : о лексических последствиях грамматических свойств », Материалы XXXVI, Eldono de la Universitato de Sankt-Peterburgo, 61-70.

Casad, Eugene (1998), « Lots of ways to give in Cora » In J. Newman (1998), *The linguistics of giving*, Amsterdam / Philadelphia, Eld. J. Benjamins.

Chaurand, Jacques (1983), « Les verbes-supports en ancien français : "doner" dans les œuvres de Chrétien de Troyes », *Linguisticae Investigationes*, VII:1, 11-46.

Culioli, Antoine (1990/1999), *Pour une linguistique de l'énonciation* (tri volumoj), Paris : Ophrys.

Danon-Boileau Laurent, Chauvin Catherine, Oriez Sandrine, Vialleton Elodie (1994), « Franchir l'écart ou Pourquoi les chemins mènent à Rome quand les portes donnent sur des jardins ombragés ? Why does a door lead to a large kitchen when a window looks onto a nice garden », *Cahiers de praxématique*, 23, 57-74.

Desclés, Jean-Pierre (2011), « Le problème de la polysémie verbale : donner en français », *Cahiers de lexicologie*, 98, 95-111.

Foris, David (1998), « Sochiapan Chinantec give : A window into clause structure », In J. Newman (1998), *The linguistics of giving*, Eld. J. Benjamins.

Gaffiot, Félix [1934] (1967), *Dictionnaire illustré Latin-Français*, Paris : Librairie Hachette.

- Godefroy, Frédéric [1902] (1938), *Dictionnaire de l'ancienne langue française et tous ses dialectes du IXe au XVe siècle*, Paris : Librairie des Sciences et des Arts.
- Gross, Gaston (1982), « Un cas de constructions inverses : *donner* et *recevoir* », *Linguisticae Investigationes*, VI:1, 1-44.
- Janssen, Theo (1998), « Giving in Dutch: An intra-lexematical and inter-lexematical description », In J. Newman (1998), *The linguistics of giving*, Eld. J. Benjamins.
- Langacker, Ronald W. (1999), *Concept, Image, and Symbol. The Cognitive Basis of Grammar*, Berlin / New York : Mouton de Gruyter.
- Lakoff, George (1997), « Les universaux de la pensée métaphorique : variations dans l'expression linguistique », In C. Fuchs & S. Robert (éds), *Diversité des langues et représentations cognitives*, Gap / Paris : Ophrys, pp.165-181.
- Lakoff, George & Johnson, Mark (1980), *Metaphors We Live By*, University of Chicago Press.
- Lévi-Strauss, Claude (1967), *Structures élémentaires de la parenté*, Paris / La Haye, Mouton.
- Malinowski, Bronisław (1963), *Les Argonautes du Pacifique occidental*, Paris : Eld. Gallimard.
- Mauss, Marcel (1950), *Essai sur le don*. In *Sociologie et anthropologie*, Paris : PUF.
- Newman, John (1998), « The origin of the German *es gibt* construction » In J. Newman (1998), *The linguistics of giving*, Amsterdam / Philadelphia : Eld. J. Benjamins.
- O'Donnell Christoffersen, Katherine (2016), « A contrastive analysis of *dar* 'give' in English and Brazilian Portuguese: semantic-syntactic relationships and implications for L2 instruction », *Brazilian English Language Teaching Journal*, 7:1, 26-43.
- Oguma, Kazuro (2006), « Identité et variation du verbe *yaru* en japonais » In D. Lebaud *et al.*, *Constructions verbales et production de sens*, Besançon : PUFC, 307-320.
- Oriez, Sandrine (1999), « Les limites de la métaphore spatio-temporelle dans la représentation prédicative : le cas de *give* », *Les Cahiers Forell*, 75-81.
- Paillard, Denis (2007), « Le verbe *ʔaj* en khmer », prelego okazinta la 22an de junio 2007, Prelegsesio de la esplor-teamo TOPE "Donner dans les langues", Universitato Paris VII.
- Paris, Marie-Claude (1982), « Sens et don en mandarin : une approche de *gěi* en sémantique grammaticale », *Modèles linguistiques*, IV-2, pp. 69-88.
- Planchon, Philippe (2013), *Etude de l'identité lexicale et de la variation sémantique des verbes accorder, donner et perdre en français contemporain*. Doktoriga disertacio, Universitato de Poitiers.
- Saussure (de), Ferdinand [1916] (1995), *Cours de linguistique générale*, Paris : Payot.
- Testart, Alain (2007), *Critique du don. Etudes sur la circulation non marchande*, Paris : Syllepse.
- Von Waldenfels, Ruprecht (2012), *The grammaticalization of 'give' + infinitive. A comparative study of Russian, Polish and Czech*, Berlin : De Gruyter Mouton.